

şitli kasideleriyle birlikte Kâ'b b. Züheyr'in *Kaşidetü'l-bürde'si* (*Beiträge zur arabischen Poësie*, IV/1 [İstanbul 1950], s. 32-41) ve *Dîvân'ı* (*Beiträge zur arabischen Poësie*, VI/3 [1959-1960], s. 99-175); Kutâmî, *Dîvân* (*Beiträge zur arabischen Poësie*, VII/1, İstanbul 1960-1961); Alkame b. Abede, *Dîvân* (İstanbul 1961-1962); Bûsîrî, *el-Kaşidetü'l-hemziyye*; Antere, *Dîvân* (*Beiträge zur arabischen Poësie*, VIII/1, İstanbul 1963-1964).

BİBLİYOGRAFYA :

Necib el-Akîkî, *el-Müsteşrikkün*, Kahire 1980, II, 447-448; Mahir İz, *Yılların İzî*, İstanbul 1990, s. 267-270; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVII, 70-83; Yahyâ Murâd, *Mu'cemü esmâ'i'l-müsteşrikin*, Beyrut 1425/2004, s. 412; B. Spuler, "Oskar Rescher / Osman Reşer. Zum 100. Geburtstag 1. Okt. 1883/1983", *Isl.*, LXI/1 (1984), s. 12-13; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 620.

SEDAT ŞENSOY

REŞİD

(bk. RÜŞD).

REŞİD

(الرشيد)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "doğru yolu bulup onda sebat etmek" anlamındaki rüşd (reşed, reşâd) kökünden türemiş bir sıfat olan reşîd kelimesi "doğru yolda bulunan, doğru ile yanlış ayırt edebilecek çağa giren" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "bütün işleri isabetli ve hedefine ulaşıcı" mânasına geldiği gibi "doğru yolu gösteren, irşad eden" mânasını da içerir (*Kâmus Tercümesi*, "rşd" md.). Rüşd kavramı Kur'an-ı Kerim'de hem Allah'a hem insanlara nisbet edilmektedir. Bir âyette Cenâb-ı Hak kullarına yakın olduğunu ve isteklerine olumlu cevap verdiğini, kendileri de ilâhî davete olumlu cevap verip iman ettikleri takdirde doğru yola girmiş olacaklarını beyan eder (el-Bakara 2/186). Diğer bir âyette de Allah'ın lutuf ve ihsanının bir eseri olarak imanî Muhammed ümmetine sevdirep gönüllerine yerleştirdiği, küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdiği belirtilmekte, bu niteliklere sahip kimselerin rüşd çizgisi üzerinde bulduklarını bildirilmektedir (el-Hucurât 49/7-8). Kur'an'da reşîd ismi yer almakla birlikte zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilmemiştir. Bunun yanında dört âyetin birinde rüşd (el-Enbiyâ 21/51), üçünde reşed kelimesi Al-

lah'a izâfe edilmiştir (el-Kehf 18/10, 24; el-Cin 72/10). Ayrıca "Allah kime hidayet veririrse o hakka ulaşmıştır. Kimi de yoldan saptırırsa artık öylesini doğru yola yönlenecek birini bulamazsın" meâlindeki âyette (el-Kehf 18/17) mürşid ismi dolaylı olarak Allah'a izâfe edilmiştir.

Reşîd Tirmizî'nin esmâ-i hüsnâ listesinde yer almış ("Da'âvât", 82), İbn Mâce'de ise râşid şeklinde nakledilmiştir ("Du'â", 10). Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber bazı şeyleri uğursuz saymanın temelsiz bir inanç olduğunu söyledikten sonra iyimserliği sevdiğini belirtmiş ve bir iş için evinden çıktığında, "Ey doğru olanı seçen, işini başaran" (yâ râşid, yâ necîh) gibi sözleri duymaktan hoşlandığını belirtmiştir (Tirmizî, "Siyer", 47-48). Yine Resûl-i Ekrem'in İmrân'ın babası Husayn'a tavsiye ettiği şu duada rüşd dolaylı olarak Allah'a nisbet edilmiştir: "Allahım! Bana rüşdümü ilham et ve beni nefsimin şerrinden koru!" (Tirmizî, "Da'âvât", 69).

Âlimler reşîd isminin iki farklı mânasına dikkat çekmişlerdir. Bunlardan biri kelimenin aslına bağlı olarak "fiilleri daima yerinde olan, daima hakka isabet eden" şeklinde ifade edilmiş olup "bütün tasarrufları -herhangi birinin doğrudan veya dolaylı olarak yol göstermesi bulunmaksızın- amaçlarına ulaşan" diye açıklanmıştır. Diğer ise irşad kalıbından gelen mürşid mânası olup "her bir varlığa kendi varlık yapısının özelliği ve yaratılış amaçları doğrultusunda yol gösteren, gelişmelerini sağlayan" diye yorumlanmıştır (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "rşd" md.; Hattâbî, s. 97; Gazzâlî, s. 161). Reşîd'in ikinci mânası her şeyin övgüyle Allah'ı yücelttiği ve iradesinin belirlediği hedefe doğru yol aldığı biçimindeki ilâhî beyanla (el-İsrâ 17/44) uyum halinde bulunur. Ancak iradeye sahip kılınan şuurlu canlılar bundan istisna edilmelidir. "İnsanların birçoğu Allah'a secde ediyor, çok kişi de bundan imtina ettiği için azaba müstahak olmuştur" (el-Hac 22/18). Zira Cenâb-ı Hak insanın varlık yapısına hem iyilik hem kötülük yeteneğini yerleştirmiştir (eş-Şems 91/7-8). Buna bağlı olarak bazı insanlar kendi iradeleriyle reşîd isminin etki alanının dışına çıkmaktadır. Allah'ın zâtî isim ve sıfatları içinde yer alan reşîd yukarıda zikredilen birinci mânasına göre hakîm, ikinci mânasına göre hâdî ismiyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rşd" md.; *Tâcü'l-arûs*, "rşd" md.; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/

1984, s. 97; Kuşeyrî, *el-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İb-râhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 94-95; Gazzâlî, *el-Maḥşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 161; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 476.

BEKİR TOPALOĞLU

REŞİD AHMED GENGÜHİ

(bk. GENGÜHİ, Reşîd Ahmed).

REŞİD el-ATTÂR

(رشيد العطار)

Ebü'l-Hüseyn Reşîdüddin Yahyâ b. Ali b. Abdillâh el-Kureşî el-Ümevî en-Nablusî el-Attâr (ö. 662/1264)

Hadis hâfızı.

Şâban 584'te (Ekim 1188) Kahire'de doğdu. Nabluslu olup âlim yetiştiren bir aileye mensuptur. Başta İbnü'n-Nattâ' diye bilinen babası olmak üzere amcası Ebü'l-Kâsım Abdurrahman, ağabeyi Ebü Muhammed Abdülazîz ve Ebü'l-Kâsım Hibetullah b. Ali el-Bûsîrî'den ders aldı. Suriye ve Hicaz'a seyahat ederek Ali b. Hamza el-Kâtib, Ebü'l-Yümn el-Kindî, İbnü'l-Harestânî, Ömer b. Bedr el-Mevsîlî, kıraat âlimi İbn Vesîk, İbn Necâ (İbn Nuceyye) ve eşi Fâtıma bint Sa'd el-Hayr gibi âlimlerden ders okudu. Kendisinden İbnü'l-Adîm, İbnü's-Sâbûnî, İbn Dakikü'l'id, Bedreddin İbn Cemâa, İbnü'l-Uhuve, Kutbüddin el-Yûnîni ilim tahsil ettiler. Bir muhaddis olan oğlu Ebü Sâdık Cemâleddin Muhammed'e birçok eseri okutup icâzet verdi. Reşîd el-Attâr'ı henüz genç bir âlim olduğu yıllarda tanıyan İbn Nukta kendisinden "sika, sebt, zâbt" diye söz etmiş, İbnü'l-Adîm, Kutbüddin el-Yûnîni ve Bedreddin İbn Cemâa gibi talebeleri onun bu özellikleri yanında devrinin hadis otoritesi olduğunu belirtmiş, tabakat yazarları da kendisini övgüyle anmıştır. Mısır diyarının muhaddisi diye bilinen, Münzirî'den sonra altı yıl Kâmilîyye Dârühadîsi'nin şeyhliğini yapan ve bütün kitaplarını vakfeden Reşîd el-Attâr 2 Cemâziyelevvel 662'de (2 Mart 1264) Kahire'de vefat etti ve Karâfe'de defnedildi. Sirâc el-Verrâk kendisi hakkında on dört beyitlik bir mersiye yazmıştır.

Eserleri. 1. *Gürerü'l-fevâ'idü'l-mecmû'a fi beyâni mâ vaḳa'a fi Şaḥîhi Müslim mine'l-esânîdi (eḥâdîsi'l-maḳtû'a*. Mâzerî'nin *el-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim*'inde, Ebü Ali el-Gassânî'ye dayanarak Müslim b. Haccâc'ın *el-Câmi'u's-şâḥîh*'inde on dört maktû rivayet bulunduğu iddi-

asını reddeden Reşid el-Attâr, Mâzerî'nin işaret etmediği bu kabil başka rivayetleri de tesbit etmiş, maktû olduğu ileri sürülen bütün bu haberlerin müsned olarak rivayet edildiğini kanıtlamak üzere bu eseri kaleme almıştır (Beyrut-Riyad 1417; nşr. Sa'd b. Abdullah Âlî Humeyyid, Riyad 1421/2001).

2. Tuḥfetü'l-müstemîd fi'l-eḥâdîsi's-gümâniyeti'l-esânîd (Şümâniyyâtü'r-Reşîd el-Attâr, Şümânînât). Reşid el-Attâr'ın Reşîd-i Ekrem'den sekiz râvi vasıtasıyla ve oldukça âlî isnadlarla rivayet ettiği hadisleri içeren ve bir cüzden daha büyük olduğu anlaşılan eser *Keşfü'z-zunûn'da Tuḥfetü'l-müstemîd* diye kaydedilmiştir (I, 374). Müellifin âlî rivayetlerinden meydana gelen ve 'Avâlî'r-Reşîd el-Attâr diye anılan bir eseri daha vardır.

3. Mücerredü esmâ'î'r-ruvât 'ani'l-İmâm Ebi' Abdillâh Mâlik b. Enes el-Aşbahî. Hatîb el-Bağdâdî'nin Mâlik b. Enes'ten rivayette bulunan 993 râvi hakkında bilgi verdiği *er-Ruvât 'an Mâlik b. Enes ve zikru ḥadîsin liküllî vâḥid minhüm (Esmâ'ü men ravâ 'an Mâlik b. Enes mübeveben 'alâ ḥurûfî'l-mu'cem)* adlı eserinin bazı ilâvelerle birlikte muhtasar olan bu alfabetik eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (III. Ahmed, nr. 624/9, vr. 87^b-103^b). Sa'd b. Abdullah Ali Humeyyid, eseri Sâlim b. Ahmed es-Seleffî'nin *Mücerredü esmâ'î'r-ruvât 'an Mâlik* adıyla yayımladığını söylemektedir (*Ğurerü'l-fevâ'id*, s. 25).

4. Ḥavâ'idü'l-Attâr fi 'uḫrî'l-ḥimâr. İbn Hicce'nin hicivlerinden seçmeleri ihtiva etmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 693; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 533).

5. er-Ruvâtü'l-a'lâm 'an Mâlik. İbn Hacer el-Askalânî, beş cüzden meydana geldiğini belirttiği bu eserin iki cüzünü hocalarından okuduğunu söylemektedir (*el-Mu'cemü'l-müfehres*, s. 175).

6. el-Erba'üne'z-zâḥire fi'l-eḥâdîsi'n-nebeviyyeti'l-fâḥire. İbn Rüşeyd, müellifin Ebû'l-Hasan Ali b. Mukayyir'in rivayetlerinden derlediği bu eseri okuduğunu kaydetmektedir (*MiPü'l-aybe*, III, 393).

7. el-Erba'ün li'bni'l-Cümmeyzî. İbnü'l-Cümmeyzî diye tanınan Mısırlı kıraat âlimi Ebû'l-Hasan Ali b. Hibetullah b. Selâme'nin rivayetlerinden derlenen eser üzerinde müellifin *Müntekâ mine'l-Erba'in li'bni Binti'l-Cümmeyzî* adıyla bir çalışma yaptığı anlaşılmaktadır. İbn Hacer el-Askalânî her iki eseri okuduğunu belirtmektedir (*el-Mecma'u'l-mü'esses*, II, 386; *el-Mu'cemü'l-müfehres*, s. 217).

8. el-Mu'cemü'l-muḥkem (Mu'cemu's-şüyûḥ). Reşid el-Attâr bu eserde hocalarının hayatını anlatmış, rivayetlerinden söz etmiş, cerh ve ta'dîl durumları hakkında bilgi vermiş-

tir. İbnü'l-Adîm, Makkarî ve Makrîzî eserinden çokça nakilde bulunmuştur (*Ğurerü'l-fevâ'id*, s. 26).

9. Ḥadîşü Emetillâh Mer-yem bint Ebi'l-Kâsım el-Kureşî (Meşyehatü Emetillâh) (Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye, 1/218 [25603 B]).

10. Nüzhetü'n-nâzır fi zikri men ḥaddeşe 'an Ebi'l-Kâsım el-Begâvî. Zirikî, Câmîatü'r-Riyâd'ın yazma eserler bölümünde eserin el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye bi'l-Medîne'de kayıtlı (Usûlü'l-hadîs, nr. 13) otuz yedi varaktan meydana gelen bir nüshasından alınmış mikrofilmini gördüğünü söylemektedir (*el-A'lâm*, VIII, 159).

Reşid el-Attâr'ın bunlardan başka sekiz hadis ihtiva ettiği belirtilen bir cüzü, *Meşyehatü'l-Behâ' Ebi'l-Ḥasan 'Alî b. Hibetillâh Binti'l-Cümmeyzî* (Rûdânî, s. 378), *el-Muşâfahât (Muşâfahâtü'l-Attâr)*, on cüzden meydana geldiği söylenen *el-Muvâfaqât, er-Ruvât 'ani'l-Buḥârî, Vesiletü'r-râğibîn ve tuḥfetü't-ḫâlibîn fi'l-eḥâdîsi'l-erba'in* adlı eserleri de kaynaklarda zikredilmiştir. Müellif ayrıca İbnü'l-Kayserânî'nin *el-Cem' beyne kitâbey Ebi Naşr el-Kelâbâzi ve Ebi Bekr el-İşfâhânî fi ricâli'l-Buḥârî ve Müslim* adlı eserine ilâvelerde bulunmuş, "inneme'l-a'mâl bi'n-niyât" gibi bazı hadislerin tahrîcini yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşid el-Attâr, *Ğurerü'l-fevâ'idü'l-mecmû'a fi beyâni mâ vaka'a fi Şaḫîhi Müslim mine'l-esânîd il-maḫtû'a* (nşr. Sa'd b. Abdullah Âlî Humeyyid), Riyad 1421/2001; İbn Rüşeyd, *MiPü'l-aybe bimâ cümü'a bi-tüli'l-ğaybe* (nşr. M. Habîb İbnü'l-Hoca), Tunus 1402/1981, III, 393; V, 130; Zehebî, *Tezkiretü'l-ḥuffâz*, IV, 1442-1443; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 295-296; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Mecma'u'l-mü'esses li'l-mu'cemü'l-müfehres* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Marâşlî), Beyrut 1414/1994, II, 44, 386; a.m.f., *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekkrü el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 175, 217, 360; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 217; *Keşfü'z-zunûn*, I, 374, 693; Rûdânî, *Şilatü'l-halef bi-mevsüli's-selef* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1408/1988, s. 378; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 533; Sezgin, *GAŞ*, I, 141; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 159; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 134, 190, 233, 287; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûḥ ve'l-ḥavâşî*, Ebûzabî 1425/2004, III, 1683, 1991.

TEVHİT BAKAN

REŞİD MEHMED PAŞA

(ö. 1836)

Osmanlı sadrazamı.

Gürcü veya Çerkez asıllı olup "Deli" Hakkı Paşa'nın divan kâtibî Hacı Mustafa Efendi'nin kölesi iken Koca Hüsvrev Paşa'ya satılmış ve onun dairesinde yetişmiştir. Kap-

tanıderyâ Koca Hüsvrev Paşa, Tekelioğlu İbrâhim Bey'i yakalamakla görevlendirildiğinde beraberinde gitti (1814). Daha sonra Çarhacı Ali Paşa'nın maiyetinde çalıştı ve yararlık gösterdiğinden Mîr-i mîrân rütbesini aldı. Karahisarısâhib sancağının ardından Menteşe sancağı mutasarrıflığı ile Tulç muhafızlığına tayin edildi. Kütahya Valisi Bekir Paşa'nın Mora'ya gönderilmesi üzerine vali kaymakamı olarak ona vekâlet etti. 1821'de Tepedelenlizâde Veli ve oğlu Mehmed paşaların idamı için görevlendirildi ve aynı yılın Ağustosunda mükâfât olarak vezirlik rütbesiyle Konya (Karaman) valisi oldu. Daha sonra Rum isyanının bastırılması için sürdürülen askerî harekâta katılmak için Mora'ya gönderildi. Burada iken Narda üzerine sevk edildi ve Karaman valiliğine Akşehir ve Aksaray sancakları mutasarrıflığı da eklendi (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, s. 53, 64). Ardından Delvine'de âsi Rumlar'ın te'dibiyle görevlendirildi ve Atina'nın muhafazasına çalıştı. Mart 1823'te Tırhala sancağı tevcih edildi. Koloz körfezinde Bülbülce'de isyan eden Rumlar'a karşı gönderildi ve başarı kazandı. Serasker Ebûlebud Mehmed Paşa ile rekabete girdiği ve zrlaştığı iddiasıyla seraskerin ricası üzerine Tırhala'dan azledildi (*a.g.e.*, s. 268). Fakat az sonra Vidin valiliğine getirildi (Ekim 1823) ve buraya uğramadan Kasım 1824'te Rumeli ve Yanya valisi olarak Rumeli seraskeri oldu (*a.g.e.*, s. 752). Arnavutluk'ta asayişin sağlanması ve bölgenin ıslahıyla uğraştı.

Mays 1825'te Mesleng'e (Mesolongion) yürüdü ve burada Mısırlı İbrâhim Paşa ile beraber çalıştı (*a.g.e.*, s. 401 vd.). Mesleng'i kara tarafından kuşattı (Ağustos 1825). Yaralanmasına rağmen buranın alınmasında etkin rol oynadı (*a.g.e.*, s. 548). Navarin baskınından (20 Ekim 1827) sonra bir müddet Manastır'da oturdu ve Rumeli eyaleti ıslahatıyla meşgul olmasına izin verilmesini istedi (Lutfî, I, 84). İsteği yerine getirilince özellikle Arnavutluk'ta asayişin sağlanması ve yeni asker tanzimi ve terminde hizmet etti (1828). Rus savaşı sebebiyle gerekli askerî tedbirleri almaya çalışan ve karargâhını Aydos'tan Şumnu'ya nakleden Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın Varna'daki başarısızlığı sebebiyle azli üzerine Rum âsileri karşısında başarıyla mücadele etmiş olmasından dolayı sadârete getirilerek âcilen Şumnu'ya gelmesi emredildi (28 Ocak 1829). Arnavutluk'taki icraatının aynen devamına ve gerekli asker tedarikine kolaylık olmak üzere Rumeli valiliği de üzerinde bırakıldı.